

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра правоохоронної діяльності

ЯРЕМАК З. В.

**ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ
ДОВКІЛЛЯ:**

**методичні вказівки для підготовки до самостійної роботи
здобувачів денної форми здобуття вищої освіти
ОПШ «Правоохоронна діяльність»
спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність»**

м. Івано-Франківськ, 2026

УДК 502.1:378.041(083.13)

*Рекомендовано до видання вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 8 від 18 березня 2026 року)*

Рецензенти:

Медицький І. Б., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної діяльності навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Данилюк Л. Р., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Я 68 Яремак З. В. Правоохоронна діяльність в сфері довкілля: методичні вказівки для підготовки до самостійної роботи здобувачів денної форми здобуття вищої освіти ОПП «Правоохоронна діяльність» спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність». Електронне видання. Івано-Франківськ: Карпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2026. 52 с.

Методичні вказівки для підготовки до самостійної роботи здобувачів вищої освіти К9 «Правоохоронна діяльність» з навчальної дисципліни «Правоохоронна діяльність в сфері довкілля» розроблені з метою сприяння організації роботи здобувачів вищої освіти при вивченні відповідного курсу. В посібнику викладені: методичні вказівки для самостійної роботи; завдання до кожної з тем програми вивчення навчальної дисципліни, які включають короткі методичні рекомендації, творчі завдання та питання для проведення поточного контролю самостійної роботи. До кожної теми поданий перелік додаткових джерел для опрацювання (літератури, в якій досліджуються окреслені проблеми, нормативно-правових актів, що регулюють відповідні правовідносини та посилань на інформаційні ресурси, де висвітлюються дані питання).

Методична розробка призначена для здобувачів вищої освіти, викладачів.

УДК 502.1:378.041(083.13)

© Яремак З. В., 2026
© КНУВС, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	5
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	7
Тема 1. Предмет, метод, система та принципи екологічного права	7
Тема 2. Нормативно-правова база правоохоронної діяльності у сфері довкілля	8
Тема 3. Правове регулювання власності на природні об'єкти і їх ресурси	10
Тема 4. Право природокористування	12
Тема 5. Еколого-правовий статус громадян України	13
Тема 6. Правові засади управління в галузі охорони довкілля	15
Тема 7. Економіко-правовий механізм охорони довкілля	18
Тема 8. Екологічний контроль та проблеми його реалізації в Україні	20
Тема 9. Суб'єкти правоохоронної діяльності в сфері довкілля	23
Тема 10. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення	25
Тема 11. Правовий режим охорони і використання земель	28
Тема 12. Правовий режим охорони і використання надр	30
Тема 13. Правовий режим охорони і використання лісів та інших об'єктів рослинного світу	32
Тема 14. Правовий режим охорони і використання вод	35
Тема 15. Правовий режим охорони і використання тваринного світу	37
Тема 16. Правовий режим охорони атмосферного повітря	39
Тема 17. Правовий режим природно-заповідного фонду України та екологічної мережі	41
Тема 18. Правовий механізм забезпечення екологічної безпеки	43
Тема 19. Правові засади забезпечення екологічної безпеки у сфері використання ядерної енергії	45
Тема 20. Правові засади забезпечення біологічної та генетичної безпеки	47
Тема 21. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій	48
Тема 22. Правове регулювання управління відходами	50

ВСТУП

Застосування екологічного законодавства в умовах екологічної кризи, ринкової економіки є дуже складним завданням і одним з основних, відповідальних напрямків роботи державних органів та всіх інституцій громадянського суспільства. Без кваліфікованих спеціалістів в галузі охорони довкілля нам навряд чи справитись з екологічними проблемами. Підготовка правоохоронців зі спеціальними знаннями в сфері довкілля повинна стати одним з пріоритетних напрямів у природоохоронній діяльності держави на сучасному етапі. Ця дисципліна є ключовою для підготовки фахівців, здатних ефективно протидіяти екологічній злочинності та забезпечувати дотримання природоохоронного законодавства.

Предметом вивчення дисципліни «Правоохоронна діяльність у сфері довкілля» є загальнотеоретичні та практичні засади здійснення правоохоронної діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. В межах цього здобувачі вищої освіти вивчатимуть:

- систему довкілльового законодавства України;
- особливості організації та діяльності правоохоронних органів, які здійснюють контроль та нагляд у цій сфері;
- правові механізми притягнення до юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства;
- особливості природоохоронної діяльності в сфері охорони довкілля та природокористування та екологічної безпеки тощо.

Головна мета вивчення дисципліни – формування у майбутніх фахівців із правоохоронної діяльності системних знань та практичних навичок щодо ефективного застосування норм екологічного права, а також організації та здійснення правоохоронних заходів для захисту екологічних прав громадян, збереження природних ресурсів та забезпечення екологічного правопорядку в державі.

Основними цілями вивчення дисципліни «Правоохоронна діяльність у сфері довкілля» є набуття студентами знань та опанувати теоретичні основи екологічного права та правоохоронної діяльності у сфері довкілля; вивчити систему, повноваження та принципи взаємодії суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність у цій сфері (наприклад, органи поліції, екологічні інспекції, прокуратура); набути навичок кваліфікації та розмежування екологічних правопорушень (відповідальність за якими передбачена Кримінальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення); з'ясувати особливості застосування адміністративно-правових, кримінально-правових та цивільно-правових заходів впливу до порушників екологічного законодавства; сформувати здатність до профілактики екологічних правопорушень та участі у здійсненні контрольно-наглядової діяльності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Відповідно до Положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ *самостійна робота студента* – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та поза аудиторний час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодшої людини, суть якої полягає в уміннях планувати, систематизувати, контролювати й регулювати свою діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Таким чином, самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в поза аудиторний час, передбачений програмою навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні здобути навички самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички прийняття правових рішень.

Самостійна робота студента включає:

- опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури;
- аналіз літератури та електронних джерел інформації з відповідної тематики;
- вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- підготовка до практичних (семінарських) занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- виконання індивідуальних завдань;
- тестова самоперевірка знань.

Контроль за самостійною роботою студентів може здійснюватися викладачем у таких формах:

- поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях);
- контроль виконання письмових домашніх завдань;
- тестування;
- перевірка виконання модульної контрольної роботи;
- перевірка виконання індивідуальних самостійних завдань;
- підсумкове оцінювання знань програмового матеріалу – іспит.

Завдання для самостійної роботи передбачають поглиблене опрацювання окремих проблемних з точки зору теорії, практики чи нормотворчості питань на підставі аналізу та реферування наукових джерел. Стислий аналіз відповідного питання з власними висновками, узагальненнями та баченням вирішення відповідного питання *представляється студентом на семінарському занятті за відповідною темою.*

Основою для самостійної роботи виступають такі *базові навчальні та наукові джерела:*

1. Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf
2. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Загальна

частина: підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021.
http://dglib.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/9188/1/Krasnova_Ecologichne%20pravo.pdf

3. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини: підручник / Краснова М.В., Краснова Ю.А. Київ: НУБіП України. 2023.
https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Ekolohichne-pravo.-Osoblyva-ta-Spetsialna-chastyny-2023.pdf

4. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
https://yurincom.com/files/content/Ecolog_Pravo.pdf

5. Сучасні теоретичні та прикладні засади природокористування в національній еколого-правовій доктрині: монографія / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2023.
https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19898/1/Mono_Pryr_2023.pdf

6. Realization of Sustainable Development Principle in Environmental Legal Relations: Legislation and Law Enforcement Practice in Ukraine: monograph / Editors N. Kobetska, Z. Yaremak, L. Danyliuk. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022. 226 p. URL:
http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15427/1/монографія_2022.pdf.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. Предмет, метод, система та принципи екологічного права

Вивчення теми доцільно розпочати з розгляду науково-методологічних засад взаємодії людини (суспільства) і природи. Слід мати на увазі, що природа – це об'єктивна реальність, яка існує незалежно від суспільства, від волі і свідомості людини та розвивається за об'єктивними природними законами, тобто закономірностями фізичної, хімічної, біологічної та інших форм руху матерії. Без розуміння того, що являють собою об'єктивні закони розвитку природи, як вони проявляються у взаємодії з суспільством, як людина впливає на природу, тобто без чіткого уявлення про сутність і структуру зв'язків у системі “людина – суспільство – природа” правове регулювання відносин з приводу використання, відтворення, охорони навколишнього природного середовища і правозастосовна діяльність у цій сфері будуть або неефективними і навіть шкідливими, або ж неієвними.

Вивчаючи екологічне право як юридичну форму екологічних відносин, необхідно проаналізувати основні наукові концепції щодо правової природи та назви галузі права, з'ясувати поняття екологічного права та його місце в правовій системі України.

Розгляд предмета та методу екологічного права має бути логічним продовженням аналізу юридичної природи галузі. Слід з'ясувати поняття предмета екологічного права та охарактеризувати основні види суспільних відносин, які він охоплює. При аналізі методу потрібно показати співвідношення цивільно-правових і адміністративно-правових засад у регулюванні екологічних правовідносин, висвітлити специфіку способів і прийомів, за допомогою яких екологічне право впливає на поведінку суб'єктів цих відносин.

Вивчення принципів екологічного права має ґрунтуватися, з одного боку, на аналізі норм екологічного законодавства, насамперед ст. 3 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, з іншого боку – на доктринальних положеннях, розроблених у науці екологічного права. Слід дати визначення поняття принципів, навести їх перелік, охарактеризувавши кожен принцип окремо, та показати значення принципів екологічного права для правозастосування та правотворчості в сфері регулювання еколого-правових відносин

Питання для самоконтролю:

1. Форми взаємодії суспільства і природи, їх розвиток і закріплення в праві. Основні напрямки охорони довкілля.

2. Розвиток екологічного права як галузі права. Проблеми диференціації і інтеграції природоохоронних норм. Поняття екологічного права. Концептуальні підходи до визначення екологічного права як галузі права. Етапи його становлення і розвитку.

3. Предмет і метод правового регулювання.

4. Функції екологічного права, їх види.

5. Система екологічного права. Співвідношення екологічного права і інших галузей права.

6. Принципи екологічного права. Особливості галузевих принципів екологічного права.

7. Поняття і види об'єктів екологічного права. Навколишнє природне середовище, як комплексний об'єкт. Природні об'єкти, їх ознаки. Природні ресурси, як об'єкти використання та охорони.

Творчі завдання:

1. Аргументовано довести, де проходить межа між «використанням природи» та «її відтворенням».
2. Що таке космічне право? Які групи правовідносин ним регулюються?
3. Антропо- та екоцентричні підходи для розуміння предмету екологічного права.

Літератури:

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2021.

Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008.

Краснова М. В. Екологічне право України. Загальна частина : підручник / М. В. Краснова, Ю. А. Краснова. К.: ВПЦ "Київський університет", 2021.

Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні / За заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. К., 2007.

Нормативно-правові акти:

Конституція України від 28.06.1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>

ТЕМА 2. Нормативно-правова база правоохоронної діяльності у сфері довкілля

Питання джерел екологічного права та системи екологічного законодавства є одними з найбільш складних і проблемних. Студентам-правоохоронцям важливо розуміти, що це не лише перелік нормативних актів, а й основа для застосування закону на практиці. По-перше, слід звернути увагу на те, що нормативні акти є основним, але не єдиним різновидом джерел галузі. Важлива роль в еколого-правовому регулюванні належить міжнародним договорам, що у встановленому порядку набули чинності для України. Крім того, джерелами екологічного права можуть бути правові звичаї та прецеденти Європейського суду з прав людини. По-друге, необхідно враховувати значний масив екологічного законодавства та перманентні зміни інститутів довкіллевого права.

Для правоохоронців знання джерел права є критично важливим для кваліфікації правопорушень, збору доказів та складання процесуальних документів.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття й особливості джерел права у сфері довкілля. Класифікація джерел екологічного права за юридичною силою.

2. Особливості міжнародно-правових актів як джерела екологічного права. Адаптація довкіллевого законодавства України до acquis ЄС. Директиви ЄС в системі джерел довкіллевого права: особливість та механізми імплементації.

3. Закони України та підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права. Конституція України як джерело права охорони довкілля України. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» як основний галузевий акт довкіллевого законодавства. Правова характеристика поресурсових кодексів. Підзаконні нормативно-правові акти екологічного законодавства та їх класифікація.

4. Судові акти як особливе джерело права у сфері довкілля. Рішення Конституційного Суду України в системі джерел довкіллевого права України. Правові позиції Верховного Суду та їх значення.

Творчі завдання:

1. Створити інфографіку, що наочно відображає ієрархію джерел права, їхній взаємозв'язок та приклади для кожної категорії.

2. Проаналізувати Директиву № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950#Text).

Визначити, що Україною зроблено для імплементації цієї Директиви.

3. З метою демонстрації ролі судової практики в механізмі правового регулювання екологічних правовідносин проаналізуйте з реєстру судових рішень постанову Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23 квітня 2024 року у справі № 911/1549/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688338>

Визначте, на які закони, кодекси та інші джерела права посилався суд, ухвалюючи рішення.

Література:

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2021.

Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008.

Краснова М. В. Екологічне право України. Загальна частина : підручник / М. В. Краснова, Ю. А. Краснова. К.: ВПЦ "Київський університет", 2021.

Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні / За заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. К., 2007.

Нормативно-правові акти:

Конституція України від 28.06.1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>

ТЕМА 3. Правове регулювання власності на природні об'єкти і їх ресурси

Вивчаючи поняття права власності на природні об'єкти та їх ресурси, насамперед слід повторити загальні цивільно-правові положення щодо права власності, а потім відстежити особливості правового регулювання відносин власності на природні ресурси.

Право власності на природні ресурси розглядається в об'єктивному (широкому) і суб'єктивному (вузькому) значеннях. В об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу належності об'єктів природи одним особам і відчуженості таких об'єктів від інших осіб. Право власності на природні ресурси в суб'єктивному значенні – це право конкретного суб'єкта володіти, користуватися і в дозволених законом рамках розпоряджатися певними частинами природних об'єктів.

При розгляді змісту права власності на природні ресурси слід звернути увагу на сутність і характер права володіння природними ресурсами, права користування та обмежений характер права розпорядження природними ресурсами.

Об'єкти права власності на природні ресурси істотно відрізняються від традиційних об'єктів цивільно-правових відносин власності, тому слід урахувати їхні відмінні риси, які значною мірою визначають сутність права власності на природні ресурси. Студентам потрібно мати на увазі, що не всі природні ресурси можуть бути привласнені, а лише ті, які піддаються індивідуалізації. Такі ж природні ресурси, як наприклад енергія вітру чи сонячна радіація, хоча й активно використовуються людством, але привласнені бути не можуть. Крім того, на право власності на природні ресурси впливають як екологічні (пов'язаність із навколишнім середовищем, включення в систему екологічних взаємозв'язків, природне походження тощо), так і економічні (визнання природних ресурсів національним багатством, відсутність вартості в розумінні витрат людської праці на створення, особливості оцінки тощо) чинники, що зумовлюють особливий режим його здійснення.

Суб'єктами права власності на природні ресурси виступають держава (державна власність), територіальні громади (комунальна власність), юридичні і фізичні особи. Реформування законодавства про власність на природні ресурси в Україні дало можливість іноземним суб'єктам (іноземним державам, фізичним особам, що не є громадянами України, іноземним юридичним особам) бути власниками окремих природних об'єктів в Україні за умов, визначених в законі. Тому необхідно розглянути ці питання та з'ясувати сутність проблем у реалізації іноземними суб'єктами права власності на природні ресурси в Україні.

Наступним важливим блоком у темі є коло підстав і порядок виникнення права власності на природні ресурси й припинення цього права. При вивченні цього блоку варто детально вивчити класифікацію підстав виникнення (припинення) права власності на природні ресурси, а також звернути особливу увагу на момент виникнення права власності і характер документів, які це право посвідчують.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття і особливості права власності на об'єкти природи. Юридична конструкція права власності народу України.
2. Конституційні засади інституту власності на природні ресурси.
3. Регулювання власності на окремі природні ресурси галузевими нормативними актами.

4. Форми власності на природні ресурси. Особливості приватної власності на природні ресурси.

Творчі завдання:

1. Назвіть особливості природних об'єктів, як об'єктів власності, на відміну від майна, матеріальних речей.

2. У чому, на вашу думку, полягають відмінні риси правового режиму права власності на природні ресурси?

Література:

V. Pashkov, O. Batyhina, M. Trotska. Legal restraints of pesticide effect on human organism and environment under international legislation. *Wiadomości Lekarskie*. 2016, С. 366–372.

Недолуга Д. С., Андрущенко Т. С. Конституційно-правові аспекти реалізації права власності на землю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Т. 1. №. 88. С. 328-334.

Носік В. В. Право власності на землю Українського на-роду: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 554 с.

Соколова А. К., Черкашина М. К. Стан та перспективи права приватної власності на ліси. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право 2.92 (2025). С. 391-397.

Троцька М. В. Право комунальної власності на об'єкти тваринного світу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. С. 163–165.

Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / за наук. ред. А.П. Гетьмана: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 210 с.

Нормативно-правові акти:

Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України від 16.01.2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Земельний Кодекс України від 25.10.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Кодекс України про надра від 27.07.94. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

Лісовий Кодекс України в редакції від 8.02.2006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

Водний Кодекс України від 06.06.1995. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21.06.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>

Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 10.06.1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

Про рослинний світ: Закон України від 9.04.1999. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>

ТЕМА 4. Право природокористування

Слід звернути увагу на аналіз термінології, що використовується в нормативно-правових актах, які регулюють відносини природокористування. Так, в екологічному законодавстві застосовуються терміни — використання природних ресурсів і — користування природними ресурсами. Термін — використання природних ресурсів за змістом ширший, ніж — користування, він охоплює випадки експлуатації природних ресурсів як на праві дозвільного природокористування, оренди, обмежених речових прав (емфітевзис, суперфіцій, сервітут), так і на праві власності. Термін — користування позначає використання природних об'єктів особами, що не є їхніми власниками.

Право природокористування виникає з приводу використання різних екологічних об'єктів. Ними можуть бути конкретні природні об'єкти, їх складові частини, які піддаються або не піддаються індивідуалізації, окремі властивості і якості цих об'єктів природи.

Важливим блоком питань теми, що розглядається, є коло підстав виникнення і припинення права природокористування, підстав зміни умов природокористування та обмеження прав природокористувачів. Особливу увагу слід звернути на процесуальний аспект виникнення права природокористування та компетенцію суб'єктів, наділених повноваженнями передавати природні об'єкти в користування.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття права природокористування. Принципи природокористування. Об'єктивне і суб'єктивне право природокористування.
2. Види права природокористування. Ознаки загального і спеціального природокористування. Особливості права орендного природокористування.
3. Суб'єкти і об'єкти права природокористування. Підстави виникнення і зміни права природокористування. Підстави припинення права природокористування.
4. Зміст відносин природокористування. Загальні і спеціальні права та обов'язки користувачів природних ресурсів.

Творчі завдання:

1. Дайте порівняльну характеристику форм природокористування: загальне та спеціальне за такими критеріями: мета, суб'єкти, умови використання, підстави виникнення, платність.
2. Проаналізуйте термін «право власності Українського народу». Чим воно відрізняється від «державної власності»?

Література:

Грищенко О. П. Забезпечення екологічно збалансованого природокористування в умовах сталого розвитку. *Екологічне право України*. 2025 р. № 1. С. 19-26. DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2025.1.3>

Кирєєва І. В. Припинення прав громадян України щодо використання природних об'єктів: підстави та порядок: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2009. 160 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія / Н. Р. Кобецька. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2016. 271 с.

Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2010. 92 с.

Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідорен-ка, 2011. 424 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2012. 216 с.

Лисяк О. І. Проблемні питання правового регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в Україні: господарсько-правові, аграрно-правові та процесуальні аспекти. *Успіхи і досягнення у науці: електронний науковий періодичний журнал*. 2025. № 12 (22). С. 362 – 377.

Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: монографія / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: ФІНН, 2010. 176 с.

Нормативно-правові акти:

Конституція України від 28.06.1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України від 16.01.2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Земельний Кодекс України від 25.10.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Кодекс України про надра від 27.07.94. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

Лісовий Кодекс України в редакції від 8.02.2006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

Водний Кодекс України від 06.06.1995. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21.06.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>

Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 10.06.1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

Про рослинний світ: Закон України від 9.04.1999. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>

ТЕМА 5. Еколого-правовий статус громадян України

Екологічні права та обов'язки становлять основу еколого-правового статусу людини і громадянина, тобто правового становища фізичної особи у галузі екологічних правовідносин. Вивчення еколого-правового статусу людини і громадянина має ґрунтуватися на загальних знаннях теорії права, конституційного та цивільного права.

Екологічні права громадян є самостійною групою прав у галузі екологічних відносин, що закріплені Конституцією України і Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» і представляють собою сукупні можливості поведінки громадян України в сфері приналежності, використання природного середовища, придатного для нормального існування людини, а також збереження, відтворення і покращення цього середовища.

Особливе місце серед екологічних прав громадян займає право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище. Це фундаментальне право, що належить людині внаслідок її існування, є необхідною умовою життя і тому невід'ємне від особи так само, як право на життя, на особисту недоторканність тощо. Це право закріплене в ст. 50

Конституції України й низці інших еколого-правових нормативних актів. У подальшому вивченні теми слід детально розглянути й інші найважливіші конституційні екологічні права людини – право на екологічну інформацію та на відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону довкілля. Необхідно розглянути гарантії реалізації цих прав та особливості їх охорони.

Важливим є питання щодо підстав обмеження та припинення екологічних прав, а також з'ясування кола екологічних прав, які не можуть бути обмежені або припинені.

Поряд з екологічними правами громадяни мають обов'язки, передбачені Конституцією, Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" та іншими еколого-правовими нормативними актами. Слід вивчити систему загальних обов'язків, а також розглянути спеціальні обов'язки, визначені поресурсовим законодавством.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття еколого-правового статусу, його зміст.
2. Поняття та види екологічних прав. Особливості та система екологічних прав.
3. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян, внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище. Право громадян на одержання екологічної інформації. Інші екологічні права.
4. Гарантії забезпечення екологічних прав.
5. Екологічні обов'язки громадян України.

Творчі завдання:

1. Створення пам'ятки для патрульного поліцейського: "Як коректно пояснити громадянину обмеження його екологічних прав (наприклад, заборону відвідування лісів) з посиланням на закон".
2. Проаналізувати, які екологічні права громадян можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, а які — є абсолютними.

Література:

Danyiuk L. R. Environmental information relations as a subject of legal regulation. *Law and Society*. Lublin, 2020. Issue 1. P. 34–41.

Бредіхіна В. Л. Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.06. Харків, 2005.

Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля: практичний посібник /Алексєва Є. А., Левіна Г. М., Шуміло О. М., Шутяк С. В., Кравченко О. В.; Міжнародна благодійна організація «Екологія–Право–Людина». Львів: Норма, 2015. 144 с. <http://epl.org.ua/human-posts/dostup-do-pravosuddia-v-haluzi-okhorony-dovkillia-praktychnyi-posibnyk/>

Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля (посібник) / Є. Алексєва, О. Мельнь-Забрамна, Д. Скрильніков. Видавництво «Компанія Манускрипт»: Львів, 2016. 240 с. <http://epl.org.ua/human-posts/zastosuvannia-yevropeiskoi-konventsii-z-prav-liudyny-dlia-zakhystu-ekolo-hichnykh-prav-ta-dovkillia-posibnyk/>

Кобецька Н. Р. Екологічні права громадян України: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.06. Київ, 1998.

Мороз Г. В. Правове регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у галузі охорони довкілля: монографія. Івано-Франківськ, 2008.

Решітник Л. П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.07. Харків, 2005.

Рибачек В.К. Особливості реалізації екологічних прав в Україні під час збройного конфлікту з рф. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2023. Том 34 (73) № 1. С. 55-61.

Нормативно-правові акти:

Конституція України: 28 червня 1996.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: 25 червня 1998.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Закон України «Про доступ до публічної інформації»: 13 січня 2011.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

Наказ Мінприроди України «Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля»: 18 грудня 2003.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-04#Text>

Наказ Мінприроди України «Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища»: від 1 листопада 2005.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1510-05#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля: постанова Кабінету Міністрів України»: 29 червня 2011.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2011-%D0%BF#Text>

Наказ Міндовкілля України «Про затвердження Порядку складання, подання та опрацювання запитів на інформацію, розпорядником якої є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, та форм для подання таких запитів: 02 грудня 2021.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0123-22#Text>

ТЕМА 6. Правові засади управління в галузі охорони довкілля

Належна організація, координація діяльності по охороні навколишнього природного середовища на пряму залежить від ефективної роботи державних органів, які здійснюють управління в цій галузі, виконуючи закріплені законодавством функції. В цьому процесі беруть безпосередню участь і органи місцевого самоврядування, громадські організації. Їх спільна, узгоджена діяльність в кінцевому результаті здатна забезпечити екологічну безпеку довкілля та людини.

Метою вивчення теми є формування у студентів загальних знань щодо поняття і сутності державного управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища в Україні. Студенти повинні отримати знання щодо: поняття управління у сфері природокористування та охорони довкілля, функцій управління та ознак, що характеризують управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища.

Характеризуючи принципи державного управління в сфері природокористування та охорони довкілля, окремо слід зупинитись на основних принципах державного управління в цілому та приділити особливу увагу специфічним принципам, що властиві сфері природокористування.

Студенти повинні знати діючу систему органів виконавчої влади, які займаються управлінням в цій сфері, розподіл повноважень між ними по управлінню в галузі охорони довкілля. При аналізі компетенції державного органу слід ознайомитись з Положенням про нього, визначити його повноваження, розподілити їх на групи, встановивши, які конкретно

завдання Міністерство має в таких сферах: координаційна, регулятивна, дозвільна, контрольна-інспекційна, інформаційна, міжнародного співробітництва.

Специфіка змісту управління в галузі охорони довкілля розкривається через систему функцій, які реалізують органи держави і місцевого самоврядування. Характеристика окремих екологічних функцій управління повинна базуватись на нормах діючого законодавства, які регулюють дані види діяльності і розкривати їх суть та призначення.

При аналізі питання про громадську участь в процесі управління необхідно розкрити можливі форми такої участі, їх ефективність, розмежовувати повноваження та правовий статус органів державного і громадського управління.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття управління в галузі охорони довкілля. Види управління в галузі охорони природи.

2. Система органів управління охороною довкілля. Органи загальної і спеціальної компетенції. Спеціально уповноважені органи державного управління охороною навколишнього природного середовища. Правовий статус центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища України.

3. Функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Види функцій.

4. Розробка екологічних планів і програм. Моніторинг навколишнього природного середовища. Облік в галузі охорони довкілля. Ведення кадастрів природних ресурсів. Стандартизація і нормування. Поняття, зміст, значення екологічних нормативів. Види нормативів. Інші функції управління.

5. Оцінка впливу на довкілля. Об'єкти і суб'єкти оцінки впливу на довкілля. Особливості її здійснення. Порядок здійснення оцінки впливу на довкілля. Висновок з оцінки впливу на довкілля, його правове значення.

6. Участь громадськості в управлінні охороною довкілля. Форми такої участі.

Творчі завдання:

1. Створити інфографіку або блок-схему «Алгоритм проходження Оцінки впливу на довкілля (ОВД)» для будівництва нового асфальтного заводу.

2. Дати порівняльну характеристику: оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО).

Література:

Буканов Г. М. Адміністративно-організаційний механізм державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики: загальнодержавний і регіональний аспекти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 26 – 31.

Буканов Г. М. Порівняльний аналіз світового досвіду державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. № 1. С. 12-18.

Вітовська І. В. Управлінська діяльність в галузі охорони довкілля. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2023. Вип. 15 (27), Т.1. С. 135-139.

Гетьман А. П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми законності*. Харків, 2014. Вип. 125. <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8285/1/16.pdf>

Євстігнєєв, А. Окремі проблеми адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene*. 2020. Pp. 106-108.

Жихарєва А. Б. Розвиток екологізації державного управління в Україні: Монографія. Київ: АМУ, 2017.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016.

Комарницький В. М. Розмежування управлінських повноважень у сфері природокористування та охорони довкілля. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка*. 2019. № 1. С. 201-210.

Мороз Г.В. Правове регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у галузі охорони довкілля. Івано-Франківськ, 2008.

Пугач А. М., Мареніченко В. В. Міжнародний досвід державного управління в галузі охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1(55). С. 162-167. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/3280>

Сенишин О. С. Напрями вдосконалення процесу розробки та реалізації держав цільових програм охорони природного довкілля в Україні: світовий досвід розвинутих країн. *Інфраструктура ринку. Електронний фаховий науково-практичний журнал*. Одеса: 2019. Випуск 28. С. 224–232.

Сливка М. М. Екологічний моніторинг та оцінка впливу на довкілля як функції управління у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 2 (91). С. 256-261.

Україна майбутнього: нова політика у сфері охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів (аналітичний документ). Львів: Компанія “Манускрипт”, 2016.

Шевчук Т. А. Функції державного управління у сфері охорони довкілля. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / відповід. за вип. : проф. Семак Б. Б. Львів : вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2022. С. 428-430.*

Яремак З.В. Правове регулювання ведення державних кадастрів природних ресурсів: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.06. Київ, 2009.

Нормативно-правові акти:

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>.

Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3392-17>.

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9.04.1999. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.

Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3038-17/paran390#n390>.

Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

Про затвердження Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про Державне агентство з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 8.10.2014 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження: постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2014-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF>

Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF>

Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

Про затвердження Порядку функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Мінекоресурсів України від 27.02.2002. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02>.

Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: наказ Мінприроди України від 18.12.2003. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0155-04>.

Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-%D0%BF>

ТЕМА 7. Економіко-правовий механізм охорони довкілля

Економічні заходи стимулювання суб'єктів екологічних відносин до належної екологічно значущої поведінки відіграють важливу роль у забезпеченні раціонального природокористування та охорони довкілля. Часто вони є набагато більш ефективними, ніж адміністративні приписи і санкції. Саме тому вивченню економіко-правового механізму регулювання в цій сфері в екологічному праві слід приділити особливу увагу.

Поняття економіко-правового механізму в сфері екології слід розглянути як в теоретичному плані (доктринальні визначення, еволюція цього інституту, зарубіжний досвід тощо), так і в аспекті сучасного законодавчого регулювання. Слід з'ясувати функції економічного механізму охорони навколишнього природного середовища, сутність економічних методів впливу на виробничо-господарську діяльність і заходів, які становлять структуру цього механізму.

Подальше вивчення теми має ґрунтуватися на основі аналізу окремих складових економічного механізму. По-перше, до них належить збір за забруднення навколишнього

природного середовища як найбільш доцільна форма відшкодування екологічних затрат. Слід окреслити механізм встановлення та справляння збору. По-друге, – збір за спеціальне природокористування. Необхідно розглянути нормативи збору та загальні критерії визначення цих нормативів. На особливу увагу заслуговує плата за землю як специфічний, врегульований Законом України “Про плату за землю” вид платежів за використання природних ресурсів.

Наступна складова економічного механізму – фінансування природоохоронних заходів, потребує встановлення кола природоохоронних заходів, щодо яких воно може здійснюватися, джерел і порядку фінансування. У системі джерел фінансування природоохоронних заходів особливе значення мають фонди охорони навколишнього природного середовища, тому слід ретельно вивчити правовий статус таких фондів, як державних та комунальних, так і громадських та приватних.

Екологічний аудит – порівняно нове явище в системі регулювання екологічних відносин. З’ясування правового режиму його здійснення передбачає визначення поняття, завдань, видів аудиту, зокрема випадків, коли екологічний аудит є обов’язковим, суб’єктів еколого-аудиторської діяльності, порядку її здійснення, змісту і значення еколого-аудиторського висновку.

Екологічне страхування як елемент економічного механізму в сфері природокористування та охорони довкілля ґрунтується на загальних положеннях цивільного законодавства з урахуванням специфіки, визначеної в еколого-правових нормах. При його вивченні основна увага має бути приділена розгляду випадків обов’язкового страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелами підвищеної екологічної небезпеки.

Питання для самоконтролю:

1. Суть і мета встановлення економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Структура економічного механізму забезпечення охорони довкілля.

2. Основні елементи економічного механізму. Платність використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища. Фінансування заходів охорони довкілля. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Заходи економічного стимулювання в галузі охорони довкілля.

3. Екологічне страхування і екологічний аудит.

Творчі завдання:

1. Скласти структуру економіко-правового механізму захисту довкілля.
2. Проаналізувати бюджет України на поточний рік та виписати статті витрат на природоохоронні заходи.

Література:

Бредихіна В. Розвиток економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля в рамках формування еколого-правової доктрини. *Економічна теорія та право*. 2021. № 3 (46). С. 108-131.

Гетьман А. П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми законності*. Харків, 2014. Вип. 125.

Гурська Г. А. Правові засади організації та здійснення екологічного аудиту в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2010.

Зуєв В.А. Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.06. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. 20 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016.

Коваленко Л.П. Адміністративно-правові заходи охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.07. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003.

Костицький В.В. Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища : теорія та практика. : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра. юрид. наук. 12.00.06. К.: НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2004. 52 с.

Олещенко І. Проблеми правового регулювання екологічного страхування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/10/17.pdf>

Семенюк-Прибатень А. В., Адамовський В. І., Хоптяр Ю. А. Адміністративно-правові механізми гарантування екологічної безпеки в умовах кліматичних змін: досвід України та перспективи гармонізації з нормами ЄС. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. №. 17.

Шоха Т. П. Правові аспекти екологічного страхування в Україні: монографія. К. : Алерта, 2019. 236 с.

Нормативно-правові акти:

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

Податковий кодекс України від 2.12.2010. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
Кодекс про адміністративні правопорушення України
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>

Про затвердження Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 7.04.2006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF>.

Цивільний кодекс України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Про затвердження Порядку планування та фінансування природоохоронних заходів з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища: наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 21.05.2002 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0994-15>

Про затвердження Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>

Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1219-2002-%D0%BF>

ТЕМА 8. Екологічний контроль та проблеми його реалізації в Україні

Контроль в галузі природокористування – це діяльність відповідних суб'єктів, спрямована на забезпечення дотримання правових вимог щодо раціонального використання природних ресурсів та їх охорони всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, громадянами. Ст. 34 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено завдання контролю у галузі охорони навколишнього

природного середовища – забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності і підпорядкування, а також громадянами. При цьому державному контролю підлягають використання і охорона земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, стан навколишнього природного середовища, а також дотримання заходів біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів навколишнього природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі.

Залежно від суб'єкта здійснення контролю та сфери дії контрольних повноважень виділяють такі його види: державний, самоврядний, громадський, виробничий.

Під методами (способами, формами) контролю доцільно розуміти законодавчо визначену процедуру здійснення контрольних повноважень відповідними суб'єктами. До них відносять: перевірки, інспектування, обстеження, спостереження, ревізії, інвентаризації, накладення заборон і обмежень, застосування заходів юридичної відповідальності і т. д.

Питання для самоконтролю:

1. Екологічний контроль. Поняття, мета, види та методи здійснення екологічного контролю.
2. Державний, галузевий, громадський екологічний контроль.
3. Суб'єкти державного екологічного контролю. Система органів екологічного контролю. Органи загальної і спеціальної компетенції. Спеціально уповноважені органи екологічного контролю. Правовий статус центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.
4. Правовий статус органів місцевого самоврядування при виконанні делегованих повноважень щодо здійснення державного екологічного контролю.

Творчі завдання:

1. Дайте порівняльну характеристику повноважень громадських інспекторів та державних (вимоги, повноваження, чим регулюється).
2. Визначте критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі використання природних ресурсів.
3. Обгрунтуйте відповідь: чи має право поліцейський самостійно здійснювати екологічну перевірку підприємства без залучення спеціалістів Держекоінспекції?
4. У чому полягає проблема "мораторію на перевірки" в екологічній сфері та як це впливає на рівень правопорушень?
5. Яка різниця між висновком ОВД (тема 6) та результатами екологічного контролю (тема 8)?

Література:

Антонюк У. В. Державний екологічний нагляд (контроль) в Україні в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях*

масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 651-654.

Берзін С. В. Громадський екологічний контроль : посіб. для громадських інспекторів з охорони довкілля / С. В. Берзіна, В. Є. Борецько, Г. С. Бузан ; за заг. ред. І. О. Яковлева. К. : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017.

Боковикова, Ю. В. Інституціональне забезпечення розвитку публічної влади на прикладі функції державного контролю у сфері природокористування. *Державне будівництво*. 2021. № 1 (30).

Комарницький, В. М. Удосконалення контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища: правові та організаційні питання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. № 2 (86). С. 217-224.

Кучер Л. Ю., Кучер А. В., Миц І. О. Державний екологічний контроль у системі екологічної безпеки. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2020. № 4. Т1. С.212-232.

Лоева І. Д., Тимощук М. О., Грудєв П. Х. Екологічний контроль. Конспект лекцій. Одеса. 2018.

Правові форми екологічного контролю: Навчальний посібник / Краснова М.В., Позняк Є.В., Коваленко Т.П. та ін. (за ред. Краснової М.В.). К.: Алерта, 2012.

Росохата Д. І. Правові засади державного екологічного контролю в умовах євроінтеграції України. Дис. на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2025.

Сівак О. В. Сучасний стан правового регулювання нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 252-258.

Нормативно-правові акти:

Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>

Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією: Постанова Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження Уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів: Наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 26.11.2019 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-19#Text>

Про затвердження Інструкції про порядок вилучення та передання на зберігання до органів внутрішніх справ вилученої у порушників природоохоронного законодавства вогнепальної та іншої зброї і боєприпасів: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 31.03.2003 № 56/м. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0298-03#Text>

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Про затвердження Інструкції з оформлення органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 05.07.2004 р. № 264. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0934-04#Text>

ТЕМА 9. Суб'єкти правоохоронної діяльності в сфері довкілля

В Україні забезпечення екологічної безпеки є важливою складовою державної політики забезпечення національної безпеки, спрямованої на забезпечення сталого розвитку країни, охорону навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Чільне місце в системі забезпечення екологічної безпеки посідають правоохоронні органи, насамперед Національна поліція України та Служба безпеки України, які, у межах компетенції, уповноважені на попередження, виявлення, припинення та розкриття різноманітних екологічних правопорушень, забезпечуючи тим самим охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів, здоров'я населення, економічний розвиток і соціально-політичну стабільність держави.

Виходячи зі змісту профільного Закону України «Про Національну поліцію», здійснення органами поліції правової діяльності з охорони навколишнього природного середовища полягає у: виявленні та припиненні адміністративних правопорушень, здійсненні провадження у справах за ними; прийнятті рішення про застосування адміністративних стягнень; притягненні порушників природоохоронного законодавства до відповідальності, в забезпеченні реалізації користувачами природи своїх прав, виконанні обов'язків, усуненні різних перешкод, які можуть заважати цьому; доставлянні у випадках і порядку, визначених законом, та затриманні осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері охорони природи та використання природних ресурсів, тощо.

Сучасні реалії вказують на необхідність консолідації дій органів поліції та інших державних виконавчих органів з охорони природи (Державна екологічна інспекція, Державне агентство земельних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів України тощо). Така співпраця забезпечила б ефективність у різних сферах діяльності державних органів з охорони навколишнього середовища та усунення конкуренції між ними.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття, мета та завдання правоохоронної діяльності у сфері охорони довкілля.
2. Система суб'єктів правоохоронної діяльності у сфері довкілля: розподіл повноважень.
3. Правові засади та компетенція органів Національної поліції у сфері охорони довкілля. Взаємодія поліції з Державною екологічною інспекцією та прокуратурою у розслідуванні.
4. Особливості документування та фіксації екологічних правопорушень. Методика розслідування окремих видів екологічних злочинів. Незаконне поводження з небезпечними відходами. Незаконна порубка лісу. Незаконне полювання та рибальство.
5. Профілактика екологічних правопорушень та міжнародне співробітництво. Заходи попередження. Роль міжнародних організацій (ЄС, ООН) у боротьбі з екологічною злочинністю.

Творчі завдання:

1. Схематично відобразити механізм взаємодії у сфері охорони довкілля:
 - поліції з Державною екологічною інспекцією;
 - поліції з Службою безпеки України.
2. Визначте повноваження Спеціалізованої екологічної прокуратури.

3. Як реалізується контроль за переміщенням небезпечних відходів (Базельська конвенція)?

Література:

Деля В. Ю. Повноваження Національної поліції України у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 116-119.

Довгань О.І. Реалізація правоохоронної функції в діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. 2015. № 2. С. 88–90.

Ірха Ю., Колесник В. Правові засади забезпечення національної екологічної безпеки Національною поліцією України та Службою безпеки України. *Наука і правоохорона*. 2024. № 2 (64). С. 16-29.

Комарницький В.М., Єрофеев М.І. Поліцейське забезпечення екологічної безпеки: правові питання. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 150–157.

Котова Л. В. Принципи функціонування спеціалізованих прокуратур у контексті реформування органів прокуратури України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2026. №. 51. С. 162-179.

Межевська Л.В., Челахол М.К. Діяльність Національної поліції у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Порівняльне аналітичне право*. 2017. № 1. С. 118–120.

Сова А. В., Парасюк В. М. Особливості діяльності Національної поліції у сфері охорони довкілля в умовах воєнного стану. *Упорядники*. 2026. С. 231.

Нормативно-правові акти:

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n87>

Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n162>

Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>

Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: наказ Генерального прокурора 05.07.2023 р. № 185 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text>

Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання й реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

Про затвердження Порядку взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України 16.06.2022 р. № 94/363/150/226/356 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text

ТЕМА 10. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Юридична відповідальність у галузі охорони навколишнього природного середовища – це закріплений в законодавстві і забезпечений державою обов'язок порушника еколого-правових вимог зазнати примусового позбавлення чи обмеження певних особистих чи майнових благ. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення є комплексним міжгалузевим інститутом екологічного права і характеризується тим, що, має особливу підставу – екологічне правопорушення, передбачає застосування санкцій кримінально-правового, адміністративного, цивільно-правового, дисциплінарного характеру до осіб, що вчинили екологічне правопорушення.

Підставою юридичної відповідальності в галузі екологічних відносин є екологічне правопорушення. Слід мати на увазі, що чинне законодавство не містить нормативного визначення екологічного правопорушення, а передбачає загальні переліки таких правопорушень (закон України «Про охорону навколишнього природного середовища») або ж порушень у галузі використання земель, вод, надр, рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, територій та об'єктів природно-заповідного фонду (поресурсові кодекси та закони). Тому важливим є визначення критерію, за яким те чи інше протиправне діяння може бути віднесене до кола екологічних правопорушень.

Видами юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства є дисциплінарна та матеріальна відповідальність працівників, які допустили екологічні правопорушення в зв'язку з виконанням своїх трудових обов'язків, адміністративна, кримінальна і цивільно-правова. Відповідно слід вивчити підстави та особливості кожного з цих видів.

Питання для самоконтролю:

Поняття, види і функції юридичної відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Поняття екологічного правопорушення. Структура екологічного правопорушення.

Форми відповідальності за екологічні правопорушення. Кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.

Механізм відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю. Специфіка визначення збитків, заподіяних природнім об'єктам. Застосування такс і методик при визначенні розміру шкоди, заподіяної об'єктам природи.

Творчі завдання:

1. Визначте порядок відшкодування шкоди та збитків, заподіяних територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії (на підставі наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.10.2022 р. № 424. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>)

2. Проведіть порівняльний аналіз кримінальних та адміністративних екологічних правопорушень.

3. Скласти порівняльну таблицю-схему фіксації доказів для різних складів злочинів (Що фіксує поліція на місці? Які документи потрібні від Держекоінспекції? Головний речовий доказ):

- Незаконна порубка лісу;
- Браконьєрство;
- Забруднення земель.

Література:

Kozych I. Trends of the EU criminal law policy in the field of environmental protection. *Actual problems of improving of current legislation of Ukraine*. №. 67. С. 3.1-3.10.

Демчук А. М., Ленгер Я. І. Адміністративна та кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення у сфері земельних відносин. *Нове українське право*. 2024. №. 5. С. 60-65.

Карпенко М. В. Проблемні аспекти юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. №. 48. С. 123-133.

Квашук Д. О., Войтенко А. І. Актуальні питання правового регулювання компенсації екологічної шкоди, завданої війною рф проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 333-336.

Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2020. 252 с.

Рубльова О. В. Правове регулювання цивільної відповідальності за екологічні правопорушення земельного законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 3. №. 86. С. 174-179.

Сірант М. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2020. № 1. С. 161-166

Харитоновна Т. Є., Шемшученко Ю. С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Приватне право в умовах війни: матеріали всеукр. наук. конф.*(Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитоновна, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса, 2022. С. 885.

Ходосовцев О. Є. Екоцид природного середовища України внаслідок російської агресії: За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 19 листопада 2025 року. *Visnyk Nacionalnoi akademii nauk Ukraini*. 2026. №. 1. С. 59-66.

Швець О., Пасічнюк В. Особливості застосування дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №. 5. С. 196-200.

Якимець О. І. Підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення: загальні положення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 6 (47). С. 79-84.

Нормативно-правові акти:

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Цивільний кодекс України від 16.01.2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Кодекс законів про працю України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14>

Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text>

Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>

Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України): наказ Міністерства

аграрної політики та продовольства України, Міністерства екології та природних ресурсів України 19.06.2017 № 301/222 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17#Text>

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів: наказ Мінприроди від 20.07.2009, зареєстрований в Мінюсті України 14.08.2009. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text>

Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: наказ Мінекобезпеки від 27.10.1997, зареєстрований в Мінюсті України 5.05.1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря: наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України 28 квітня 2020 року № 277 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-20#Text>

Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>

Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 р. № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text>

Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин у атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.04.2022 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>

Методика визначення шкоди та збитків, завданих навколишньому природному середовищу через самовільне користування надрами внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text>

Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України, в Азовському та Чорному морях: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.08.2022 № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>

Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.10.2022 № 424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>

Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.10.2022 № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>

Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 21.07.2022 № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text>

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>

ТЕМА 11. Правовий режим охорони і використання землі

Земля як об'єкт земельних відносин володіє істотною специфікою як природний ресурс і одночасно об'єкт нерухомого майна; основний елемент навколишнього середовища, з яким пов'язані всі інші природні компоненти; просторово-територіальний базис для здійснення будь-якої людської діяльності та розміщення будь-яких об'єктів; основний засіб виробництва у сільському і лісовому господарствах. Ці властивості землі з необхідністю визначають правовий режим земельних відносин і значною мірою – зміст сучасного земельного права.

Особливу увагу слід приділити вивченню джерел земельного права України. Для успішного вивчення наступних тем навчальної дисципліни слід чітко окреслити правові титули, які встановлені чинним законодавством для використання земель, та добре знати правовий режим їх здійснення. Такими правовими титулами є право власності на землю, постійне землекористування (з обмеженим суб'єктним складом відповідно до ст. 92 ЗК України), оренда землі, використання її на умовах обмежених речових прав (сервітут, суперфіцій, емфітевзис).

Ще однією необхідною складовою вивчення теми є з'ясування правового режиму категорій земель, кожна з яких має свої особливості. Виражене еколого-правове спрямування має також коло питань, що стосуються правової охорони земель. Для їх розгляду слід звернутися до відповідного закону і визначити загальні та спеціальні вимоги щодо охорони земель.

Питання для самоконтролю:

1. Земля як об'єкт еколого-правових відносин. Характеристика категорій земель за цільовим призначенням.
2. Відносини власності на землю: суб'єкт, об'єкт, зміст.
3. Трансформація інституту постійного землекористування з 1992 р.
4. Правові засади оренди земель в Україні. Права й обов'язки землекористувачів
5. Обмежені речові права на землю: а) земельний сервітут: поняття та особливості; б) емфітевзис: значення та характеристика; в) суперфіцій: впровадження в практику земельних відносин в Україні.
6. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони земель.
7. Роль правоохоронних органів у забезпеченні охорони земель.

Творчі завдання:

1. Чим відрізняється оренда землі від сервітуту в контексті правоохоронної перевірки документів?
2. Скласти зразок Протоколу огляду місця події за фактом самовільного зайняття земельної ділянки (ст. 197-1 КК України).
3. Розмежуйте види юридичної відповідальності:
 - адміністративну (ст. 53 КУпАП — порушення правил використання земель);
 - кримінальну (ст. 197-1 КК — самовільне зайняття ділянки; ст. 239 КК — забруднення або псування земель);
 - цивільну: обов'язок рекультивациі (відновлення) земель за власний рахунок.

Література:

Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А. П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т. В. Курман. Харків: Юрайт, 2022.

Баїк О.І. Про систему органів управління земельними ресурсами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 350 – 354.

Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упорядник Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021.

Ігнатенко В. Проблеми організаційно-правового забезпечення управління у сфері використання та охорони земель. *Право та інновації*. 2017. № 1 (17). С. 91 – 96.

Коваленко Т. О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: монографія. Київ: Правова єдність, 2017.

Корсун-Цуркан А. Б. Щодо змісту правової охорони земель лісогосподарського призначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2. №. 87. С. 216-220.

Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми : монографія. Київ: Норма права, 2021.

Малоокий В. А. Нормативно-правове забезпечення управління земельними ресурсами територіальних громад. *Серія: Державне управління*. 2019 р. № 4 (68). С. 255 – 259.

Малохліб О. С., Шульга М. В., Ігнатенко І. В. Новації правового режиму земель лісогосподарського призначення. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 200-206.

Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021.

Управління земельними ресурсами: [навчальний посібник] / Г.І. Шарий, В.В. Тимошевський, Р.А. Міщенко, І.А. Юрко. Полтава: ПолтНТУ, 2019.

Федчишин Д. В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Херсон: Гельветика, 2020.

Нормативно-правові акти:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10.07.2018 р. № 2498-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text>

3. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

5. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

6. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

7. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text>

8. Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 р. № 848. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2024-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення: Наказ Міністерства аграрної політики України від 26.02.2004 р. № 51. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0383-04#Text>

10. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text>

11. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>

12. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: наказ Мінекобезпеки від 27.10.1997, зареєстрований в Мінюсті України 5.05.1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>

ТЕМА 12. Правовий режим охорони і використання надр

Зважаючи на важливість і прибутковість гірничодобувної галузі, як найбільшого користувача надр, основним завданням гірничого законодавства сьогодні є встановлення чіткого, контрольованого порядку використання надр, вимог щодо їх охорони і забезпечення безпеки довкілля, дієвих санкцій за порушення визначених вимог. Відповідно вказані норми і повинні бути предметом вивчення при підготовці теми.

Студенти повинні уявити і чітко розмежувати поняття "надр" і "корисних копалин", знати відмінності в правовому режимі різних видів корисних копалин.

Окреме питання стосується характеристики видів користування надрами, врегульованих законодавством. При їх характеристиці треба знати особливості кожного окремого виду користування, процедуру і підстави одержання надр у користування, зміст відносин надрокористування. Окрему увагу слід приділити специфіці користування надрами землевласниками і землекористувачами в межах належних їм ділянок.

Оскільки в останні роки в системі управління охороною і використанням надр відбулися значні зміни, необхідно знати діючу систему органів управління в цій галузі, розподіл їх повноважень, в тому числі в сфері контролю і нагляду.

Необхідним є аналіз нормативних положень, які встановлюють природоохоронні вимоги до процесу експлуатації надр. При цьому слід виділяти загальні положення, які визначають і забезпечують особливий правовий режим використання надр, і цим самим виконують охоронну функцію та конкретні вимоги по охороні надр, які пред'являються до їх користувачів.

При аналізі юридичної відповідальності за порушення законодавства в галузі використання і охорони надр необхідно визначити специфіку застосування кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності в цій галузі.

Питання для самоконтролю:

1. Надра як об'єкт правової охорони. Поняття "надра" і "корисні копалини". Власність на надра.
2. Право користування надрами. Його види. Суб'єкти, об'єкти та зміст права надрокористування.
3. Правове регулювання геологічного вивчення надр. Видобування корисних копалин. Правове забезпечення використання надр, не пов'язане з їх видобуванням.
4. Порядок надання надр у користування. Дозвільний порядок передачі надр в користування. Гірничий відвід та порядок його надання.
5. Особливості видобування корисних копалин місцевого значення і торфу.

6. Правові форми контролю за додержанням законодавства в галузі з охорони і використання надр. Геологічний контроль та гірничий нагляд.
7. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.
8. Роль правоохоронних органів у забезпеченні охорони надр.

Творчі завдання:

1. Створення пам'ятки для поліцейського: «На що звернути увагу при перевірці об'єктів надрокористування».
2. Розмежуйте документи: гірничий відвід та спеціальний дозвіл.
3. Кваліфікація злочину за ст. 240-1 КК України щодо бурштину.
4. Обґрунтуйте, чи є «самовільне видобування підземних вод» (артезіанська свердловина для заводу без дозволу) порушенням ст. 240 КК України?

Література:

Богатирчук О.М. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр. Дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київ, 2025.

Грицан О. А. Окремі питання правового режиму корисних копалин та ділянок надр, що мають стратегічне та (або) критичне значення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 2. №. 92. С. 297-303.

Кірін Р. С. Кодифікація законодавства про надра: досвід та проблеми: монографія. Дніпро: НГУ, 2015.

Кірін Р. С. Нова класифікація об'єктів права видобування корисних копалин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 3. №. 90. С. 17-28.

Кобецька Н. Р. Договірне регулювання надрокористування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2015. № 3. http://www.lsej.org.ua/3_2015/30.pdf.

Кобецька Н. Р. Дозвільна система у сфері користування надрами. *Право і суспільство.* 2014. № 3. http://www.pravoisusilstvo.org.ua/archive/2014/3_2014.pdf

Коморний О. І. Договір про розподіл продукції: цивільно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. – Київ, 2006.

Науково-практичний коментар Кодексу України про надра / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Н. Р. Малишева [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2012.

Олійник О. М. Правове регулювання охорони надр за законодавством України (окремі аспекти): монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2011.

Нормативно-правові акти:

Кодекс України про надра від 27.07.1994. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>

Про затвердження Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF>

Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF>

Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів: постанова від 27.01.1995 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/59-95-%D0%BF>

Про затвердження Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.1995 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF>

Про затвердження Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні (електронних торгах) спеціального дозволу на право користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 (в ред. 23.09.2020 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1374-2004-%D0%BF#n10>

Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2020-%D0%BF#n239>

Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 № 366 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text>

ТЕМА 13. Правовий режим охорони та використання лісів та інших об'єктів рослинного світу

Поряд із землею, надрами, водами, лісами, атмосферним повітрям законодавство України регулює режим використання і охорони самотійного об'єкту екологічного права – рослинного світу. Донедавна в законодавстві України традиційним було детальне регулювання лісу та його ресурсів, що є складовою рослинних ресурсів. З прийняттям у 1999 році закону України "Про рослинний світ", законодавчого закріплення і охорони набула також і багаточисельна природна рослинність, яка не належить до лісових ресурсів. Однак належна диференціація відносин у сфері охорони і використання лісу та охорони і використання рослинного світу не відбулася. При підготовці до заняття необхідно, насамперед, з'ясувати поняття рослинного світу і лісу, складу рослинних і лісових ресурсів, їх загального правового режиму на основі аналізу Закону України "Про рослинний світ" та Лісового кодексу України.

З прийняттям нової редакції Лісового кодексу України значно змінився режим власності та лісокористування, який слід з'ясувати при підготовці теми. Окремо слід проаналізувати види загального і спеціального використання природних рослинних ресурсів та порядок їх здійснення. В системі видів лісокористування слід чітко розмежовувати і уявити право користування лісами і право використання лісових ресурсів, їх особливості, порядок і умови здійснення.

Серед функцій державного управління в галузі охорони і використання лісів доцільно звернути увагу на такі: розподіл і перерозподіл лісів, лісовпорядкування, відновлення лісів і лісорозведення.

Окрему увагу треба приділити визначенню системи заходів охорони лісів, значенню державного контролю в цій галузі, правовому статусу суб'єктів, що його здійснюють.

При характеристиці заходів відповідальності поряд з характеристикою кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності детальніше необхідно розглянути особливості визначення розміру шкоди, заподіяної знищенням чи пошкодженням лісової та іншої рослинності.

Питання для самоконтролю:

1. Ліс як об'єкт правової охорони. Властивості лісів. Поділ лісів на категорії. Правовий режим окремих категорій лісів.
2. Поняття рослинного світу. Об'єкти рослинного світу, їх правовий режим.
3. Права на ліси. Державна, комунальна та приватна власність на ліси. Право користування лісами. Особливості правового режиму постійного та тимчасового користування лісами. Види користування лісами.
4. Використання лісових ресурсів. Загальне і спеціальне використання лісових ресурсів. Правове регулювання заготівлі деревини, живиці, другорядних лісових матеріалів. Право побічного лісокористування. Права і обов'язки лісокористувачів. Підстави виникнення права використання лісових ресурсів. Лісорубний і лісовий квиток.
5. Контроль за використанням та охороною лісів.
6. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства. Особливості таксової відповідальності за лісопорушення.
7. Роль правоохоронних органів у забезпеченні охорони лісів та інших об'єктів рослинного світу.

Творчі завдання:

1. Скласти «Репорт про виявлення ознак кримінального правопорушення», передбаченого ст. 246 КК України.
2. Дайте порівняльну характеристику складів екологічних злочинів у сфері рослинного світу (ст. 245 та ст. 246 КК України).

Література:

- Дрозд О. Злочини проти лісових ресурсів, учинені в співучасті (ст. 246 КК України): аналіз судової практики. *Наука і правоохорона*. 2025. Т. 3. №. 69. С. 31-40.
- Кобецька Н. Р. Договірне регулювання довгострокового тимчасового користування лісами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. http://pap.in.ua/1_2015/43.pdf.
- Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту. *Право України*. 2011. №2.
- Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Т.Г. Ковальчук [та ін.]; за заг. ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2009.
- Непийвода В.П. Правове регулювання суспільних відносин щодо лісів у контексті сталого розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2006.
- Печуляк В. Сертифікація як форма адміністративно-правового регулювання лісового господарства в Україні: проблемні питання запровадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 12.
- Соколова А. К. Теоретичні засади становлення та розвитку флористичного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.06. Харків, 2013.
- Федчишин Г. С. Правові проблеми забезпечення права громадян на загальне використання лісових ресурсів. *Проблеми законності*. Харків, 2014. Вип. 126.
- Чопик О. Поняття лісу як об'єкта правового регулювання. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія Юридична*. 2010. Вип. 50.
- Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2005.

Юрчишин Н. Г. Реалізація права приватної власності на ліси в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2009.

Нормативно-правові акти:

Лісовий Кодекс України в редакції від 8.02.2006
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону: Закон України від 10.02.2000
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1436-14>

Про рослинний світ: Закон України від 9.04.1999 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/591-14>

Про Червону книгу України: Закон України від 7.02.2002
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>

Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 8.10.2014 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF>

Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF>

Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF>

Про затвердження Порядку спеціального використання лісових ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF>

Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF>

Про реалізацію експериментального проекту щодо видачі деяких дозвільних документів у сфері лісового господарства в електронній формі: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2025-%D0%BF#Text>

Про затвердження правил поліпшення якісного складу лісів: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF>

Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів: постанова КМУ від 20.05.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612-2022-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку випалювання сухої рослинності або її залишків: наказ Міндовкілля від 12.08.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-21#Text>

Про затвердження Положення про державну лісову охорону: постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2009 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF>

Правила використання корисних властивостей лісів, затвержені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14.08.2012
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1536-12>

Про затвердження Положення про Зелену книгу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-%D0%BF>

Про затвердження Правил рубок головного користування: наказ Держкомісгоспу України від 23.12.2009 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-10>

Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Мінбуду України від 10.04.2006 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>

ТЕМА 14. Правовий режим охорони і використання вод

Води є одним з об'єктів екологічного права, життєво важливим компонентом навколишнього природного середовища, виконують різноманітні функції в природному середовищі та у виробничо-господарській діяльності. Об'єктивна потреба здійснення водокористування на пряму пов'язана з необхідністю збереження нормального якісного стану водних об'єктів, захисту їх від забруднення, засмічення, виснаження.

У процесі підготовки до заняття студенти повинні детально вивчити і проаналізувати Водний кодекс України, який є основним джерелом водного права. Слід уявити розуміння "вод" (як об'єктів екологічного права), інших понять, що застосовуються у Водному кодексі України, відмінності у правовому режимі різних видів водних об'єктів, порядок видачі дозволів на спеціальне користування водними об'єктами.

При вивченні теми необхідно охарактеризувати різновиди загального і спеціального водокористування, їх особливості, правовий режим.

Також необхідним є визначення системи заходів, спрямованих на охорону і раціональне використання вод, зокрема, особливості і взаємодію екологічних нормативів в галузі охорони і раціонального використання вод.

При аналізі юридичної відповідальності за порушення водного законодавства треба звернути увагу на особливості відшкодування шкоди, заподіяної водним об'єктам, порядок її обчислення на підставі встановлених методик.

Питання для самоконтролю:

1. Води як об'єкт правової охорони. Види водних об'єктів.
2. Власність на води.
3. Право водокористування. Суб'єкти права водокористування. Види водокористування. Загальне і спеціальне водокористування. Первинне і вторинне водокористування. Спільне і відособлене водокористування. Особливості водних орендних відносин. Підстави виникнення і припинення права водокористування.
4. Контроль за додержанням законодавства в галузі охорони і раціонального використання вод.
5. Екологічні нормативи в галузі охорони і використання вод.
6. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.
7. Роль правоохоронних органів у забезпеченні охорони вод.

Творчі завдання:

1. Яка роль правоохоронних органів у боротьбі з незаконним видобутком піску в руслах річок?
2. Алгоритм дій слідчо-оперативної групи при виявленні незаконного скиду неочищених стічних вод у річку.
3. Розкрийте правовий режим прибережних захисних смуг за такими критеріями: мета встановлення; нормативно-правові акти, які регулюють правовий режим; де встановлюються, в якому порядку, розміри; обмеження у користуванні, встановлені законодавством.

Література:

Грицан О. Правове регулювання видобутку підземних вод: проблемні питання. *Держава і право*: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. Вип. 38.

Джуган В.О. Правове регулювання використання і охорони вод в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2009.

Кобецька Н. Р. Види, підстави і порядок набуття права водокористування за законодавством України і Польщі. *Biuletyn polsko-ukraiński «Polityka i prawo współczesnej Europy»*. 1/2016. <http://www.polukr.net/blog/2016/05/vidi-pidstavi-i-poriadok-nabutja-prava-vodokoristuvanja-za-zakonodavstvom-ukraini-i-polszczi/>.

Кобецька Н. Р. Становлення законодавчого регулювання та особливості оренди водних об'єктів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Вип. 5. Том 1. http://lj.kherson.ua/pravo05/part_1/40.pdf

Нагребельний А. Правовий режим водоохоронних зон: проблеми вдосконалення. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. Вип. 42.

Науково-практичний коментар Водного кодексу України / Н.О.Багай, Н.Р.Кобецька, І.В.Мироненко [та ін.]; за заг. ред. Н.Р.Кобецької. Київ Юрінком Інтер, 2010.

Семків В. В. Про предмет договору оренди водного об'єкта. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей*. Івано-Франківськ, 2012. Вип. XXVIII.

Соколова А. К. Проблеми законодавчого забезпечення права водокористування. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/18.pdf

Черкашина М. К. Особливості правового режиму питних підземних вод України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2. №. 91. С. 272-283.

Нормативно-правові акти:

Водний Кодекс України від 06.06.1995 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF>

Про затвердження Положення про Державне агентство з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF>

Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF>

Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-%D0%BF>

Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: постанова Кабінету Міністрів України від 8.05.1996 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/486-96-%D0%BF>

Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1998 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2024-98-%D0%BF>

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів: наказ Мінприроди України від 20.07.2009 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09>

ТЕМА 15. Правовий режим охорони та використання об'єктів тваринного світу

Тваринний світ є невід'ємним елементом навколишнього природного середовища, джерелом духовного та естетичного виховання людини, об'єктом наукових досліджень, базою для отримання промислової та лікарської сировини, харчових продуктів. Відповідно, одним з завдань еколого правового регулювання є забезпечення раціонального використання, охорони і відтворення об'єктів тваринного світу.

Вивчаючи тему необхідно з'ясувати основні особливості тваринного світу як природного об'єкту і об'єкту екологічного права, режим власності на об'єкти тваринного світу та встановлені природоохоронні обмеження щодо власників об'єктів тваринного світу.

Слід розмежувати загальне і спеціальне використання об'єктів тваринного світу, їх види, особливості, підстави і порядок здійснення. Окремо необхідно проаналізувати норми Закон України "Про мисливське господарство та полювання" та порядок здійснення основного виду використання – мисливства, а також проаналізувати особливості здійснення спортивного та любительського рибальства, яке відноситься до загального використання.

Необхідно також розкрити правові заходи охорони тваринного світу, функції державного управління в галузі охорони і використання об'єктів тваринного світу.

Слід детально визначити особливості, підстави і порядок застосування кримінальної, адміністративної і цивільно-правової відповідальності за порушення законодавства про охорону і використання тваринного світу. Окрему увагу треба приділити особливостям відшкодування шкоди, заподіяної знищенням об'єктів тваринного світу.

Питання для самоконтролю:

1. Тваринний світ як об'єкт правової охорони. Об'єкти тваринного світу. Власність на тваринний світ.
2. Поняття і види користування тваринним світом. Загальне і спеціальне користування тваринним світом. Правове регулювання мисливства. Правове регулювання рибальства. Інші види використання тваринного світу. Порядок здійснення користування тваринним світом.
3. Контроль за використанням і охороною тваринного світу.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ. Такси як форма відшкодування шкоди, заподіяної об'єктам тваринного світу.
5. Роль правоохоронних органів у забезпеченні охорони тваринного світу.

Творчі завдання:

1. Скласти протокол вилучення знарядь полювання та незаконно добутої продукції (ст. 85 КУпАП або ст. 248 КК України).
2. Підготувати алгоритм дій поліції при виявленні незаконної торгівлі дикими тваринами через інтернет.

Література:

Копonenko Y. D. Сучасний стан правової охорони мігруючих видів диких тварин в Україні: проблеми та перспективи. *Проблеми законності*. 2025. № 169. С. 91-105.

Білокінь Д. С. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства у сфері охорони тваринного світу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 2. №. 6. С. 102-108.

Данилюк Л. Р. Правовий режим мисливських природних ресурсів в Україні: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017.

Данилюк Л. Р. Полювання як вид спеціального використання мисливських тварин. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/63425/58837>.

Данилюк Л. Р. Правовий режим мисливських угідь за законодавством України і Республіки Польща. *Polityka i prawo współczesnej Europy*. 2016. № 1. <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/04/pravovyj-rezim-myslivskich-ugid-za-zakonodavstwom-ukraini-i-respubliki-polszcza/>.

Дзядик М. Р. Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні : дис. ... д-ра філос.: 081, 08 / Максим Русланович Дзядик; МВС України, Одеськ. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2025.

Овдієнко В. В. Правове регулювання мисливства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. Харків, 2014.

Онiщенко О. Ю. Правовзасади добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі. Харків: Право, 2024.

Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г.І. Балюк, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко [та ін.], за заг. ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2010.

Шеховцов В. В. Перспективи формування і розвитку фауністичного законодавства України : монографія. Харків: Право, 2020.

Нормативно-правові акти:

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>

Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 8.07.2011 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>

Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>

Про Червону книгу України: Закон України від 7.02.2002 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>

Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text>

Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання): постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2012 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF>

Деякі питання здійснення спеціального використання водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347-2023-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу : постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/801-2013-%D0%BF>

Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім

видів, занесених до Червоної книги України): наказ Мінагрополітики України та Мінприроди України від 19.06.2017 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17>

Про затвердження Порядку видачі посвідчень мисливця і щорічних контрольних карток обліку добутої дичини і порушень правил полювання: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 31.11.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1592-22#Text>

Про затвердження Порядку видачі паспортів на собак мисливських порід: наказ Держкомлісгоспу України від 12.03.2004 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0318-04>

Про затвердження Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю, та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин: наказ Мінагрополітики України від 17.10.2011 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1211-11>

Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Мінагрополітики України від 19.09.2022 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0269-99>

Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Мінприроди України від 30.09.2010 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1384-10>

Про затвердження Правил використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності: наказ Мінприроди України від 26.09.2011 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1180-11>

Тема 16. Правовий режим охорони атмосферного повітря

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища. Воно виконує численні функції, серед яких основними визнаються: біологічна, виробнича, транспортна. Науково-технічний прогрес, значні темпи розвитку виробництва, урбанізація населених пунктів значно розширили масштаби згубної діяльності людини на навколишнє природне середовище. На сьогодні забруднення атмосфери розглядається не лише як локальний чи національно-регіональний процес, але з урахуванням його впливу – в масштабі всіх континентів та планети в цілому. Належне правове регулювання вимог охорони атмосферного повітря та реалізація відповідних заходів по охороні сьогодні є актуальним і важливим напрямком державно-правової діяльності.

При вивченні теми слід, насамперед, визначити особливості атмосферного повітря як об'єкта правової охорони та їх вплив на правовий режим охорони атмосферного повітря. Зокрема, вивченню підлягає проблема зі встановленням власності на атмосферне повітря, регулювання режиму його використання

Необхідно також уявити мету охорони атмосферного повітря, на реалізацію якої спрямовуються встановлені в законодавстві заходи охорони атмосферного повітря. Особливу увагу слід зосередити на аналізі системи екологічних нормативів в галузі охорони атмосферного повітря, їх різновидах, співвідношенні, порядку встановлення. Окремо доцільно визначити основні напрямки охорони атмосферного повітря, класифікувавши їх по певних групах заходів на базі норм Закону України "Про охорону атмосферного повітря".

При аналізі видів і заходів юридичної відповідальності необхідно розмежувати кримінальну і адміністративну відповідальність, визначити особливості відшкодування збитків, заподіяних забрудненням атмосферного повітря.

Питання для самоконтролю:

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони. Особливості атмосферного повітря.
2. Правові заходи охорони атмосферного повітря. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

3. Система організаційно-правових заходів охорони атмосферного повітря в процесі реалізації різних видів діяльності.

4. Державний контроль за охороною атмосферного повітря. Система органів державного контролю. Компетенція органів державного контролю за охороною атмосферного повітря.

5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

Творчі завдання:

1. Складіть схему взаємодії передбачених законодавством видів екологічних нормативів в галузі охорони атмосферного повітря.

2. Критерії розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за забруднення атмосферного повітря.

3. Розробити дорожню карту дій правоохоронних органів під час критичного рівня забруднення повітря (наприклад, через торф'яні пожежі або промисловий аварійний викид).

Література:

Гордієнко А. В. Сутність інструментів адміністративно-правового механізму забезпечення охорони атмосферного повітря та безпеки повітряного простору України. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 198-203.

Дудоров О., Письменський Є. О. Забруднення атмосферного повітря як злочин проти довкілля: законодавчий, правозастосовний і теоретичний аспекти. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 2.

Копиця Є. М. Історико-правові аспекти становлення та розвитку інституту нормування у галузі охорони атмосферного повітря. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2015. № 1151. Вип. 19. <http://periodicals.karazin.ua/law/article/view/5730/5288>

Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / Г.І. Балюк, І.С. Гриценко, Т.Г. Ковальчук; за ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2011.

Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти / за заг. ред. Жиравецького Т. М., Кравченко О.В. Львів: ЕПЛ, 2011. http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/EPL_Pravova_ohorona.pdf

Рибачек В.К. Правова охорона атмосферного повітря за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2010.

Нормативно-правові акти:

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21.06.2001 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>

Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2001 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1655-2001-%D0%BF>

Про реалізацію експериментального проекту щодо взяття на державний облік (зняття з обліку і коригування відомостей про об'єкт) об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів

забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, в електронній формі: постанова КМУ від 5.08.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-2022-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1780-2001-%D0%BF>

Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/303-2002-%D0%BF>

Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF>

Про затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел: наказ Мінприроди України від 27.06.2006 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0912-06>

Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів: наказ МОЗ України від 19.06.1996, зареєстрований в Мінюсті України 24.07.1996 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96>

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі внаслідок наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря: наказ Мінприроди України від 10.12.2008 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0048-09>

Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: наказ Міндовкілля від 13.04.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>

Тема 17. Правовий режим природно-заповідного фонду України та екологічної мережі

Заповідна (консервативна) форма охорони природи була однією з перших форм охорони природи і зберігає своє значення на сьогодні. Метою її є збереження в первинному, природному стані певних унікальних чи типових для даної місцевості природних комплексів, об'єктів. Характерною рисою правового режиму природно-заповідного фонду є встановлення жорстких заборон, обмежень на здійснення діяльності несумісної з метою заповідної охорони.

При підготовці теми необхідно вяснити поняття, особливості, загальний правовий режим природно-заповідного фонду України, сучасні тенденції розширення його територій, класифікацію його об'єктів та територій, режим власності і підпорядкування тощо.

Слід також проаналізувати правове регулювання створення, функціонування і охорони окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відмінності і спільні риси їх правового режиму, порядок їх використання та охорони. Окрему увагу треба приділити питанням зонування окремих територій природно-заповідного фонду України, умовам діяльності в них.

В узагальненому вигляді необхідно знати статус органів управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, органів контролю за дотриманням заповідного режиму.

При розгляді заходів відповідальності необхідно детальніше зосередити увагу на кримінальній відповідальності, її підставах, а також підвищеному розмірі такс за заподіяну шкоду.

Тривалий час в Україні вона здійснювалась і забезпечувалась в рамках регулювання організації та забезпечення правового режиму природно-заповідного фонду. Останні роки цим питанням почала приділятися все більша увага на державному рівні в аспекті розширення та створення комплексної мережі особливо охоронюваних територій. 21.09.2000р. був прийнятий Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", яким було введено нове комплексне поняття "екологічна мережа". При підготовці теми слід з'ясувати поняття та особливості екологічної мережі, її структуру та спеціальне функціональне призначення окремих елементів екологічної мережі України.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття і склад природно-заповідного фонду.
2. Форми права власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду. Правові форми та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
3. Правовий режим природних і біосферних заповідників. Правовий режим національних парків. Правовий режим інших об'єктів природно-заповідного фонду.
4. Контроль за додержанням правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.
6. Поняття та особливості екологічної мережі. Складові елементи екологічної мережі України. Правовий режим окремих елементів екомережі. Ключові, сполучні, буферні та відновлювані території екомережі.

Творчі завдання:

1. У вигляді таблиці складіть порівняльну характеристику передбачених Законом видів об'єктів природно-заповідного фонду на предмет мети їх створення, режиму власності, підпорядкування, умов використання і охорони.
2. Критерії розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил охорони та використання об'єктів ПЗФ.
3. Проведіть алгоритм фіксації правопорушення у межах об'єкта ПЗФ для занесення в ЄРДР.

Література:

Вашишин М.Я. Правове забезпечення формування та функціонування екомережі України: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021.

Ковтун О.М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2008. 20 с.

Кошелюк Т.В. Організаційно-правовий механізм функціонування національних природних парків: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 Право. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2021. 226 с.
https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2021/06/%D0%9A%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BA_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_2021.pdf

Лозо В.О. Екологічна мережа як правовий формат охорони ландшафтів. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди*. Серія Право. 2014. Випуск 21. С. 90-95. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21IID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=znpkhnpu_pravo_2014_21_15

Правовий режим природно-заповідного фонду України: історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід (посібник) / за заг. ред. О. Кравченко. Львів: Видавництво «Компанія Манускрипт», 2017. 92 с. http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/2116_EPL_PZF-Ukrainy_internet_versia.pdf

Статівка О. О. Правовий режим природно-заповідного фонду як складового елемента екологічної мережі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

Нормативно-правові акти:

Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття від 1992 р. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_030

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 10.06.1992 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>

Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України: постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2000 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1127-2000-%D0%BF>

Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: постанова КМУ від 10.05.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>

ТЕМА 18. Поняття та зміст екологічної безпеки

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», під екологічною безпекою потрібно розуміти такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Право екологічної безпеки – це система правових норм та інших юридичних засобів, які спрямовані на створення умов для реалізації суб'єктивного права громадян на екологічну безпеку та захист його в разі порушення, регулювання відносин щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності з метою запобігання погіршенню екологічної обстановки, виникненню небезпеки для природних систем і населення, а також здійснення у разі виникнення екологічної небезпеки системи заходів, спрямованих на ліквідацію небезпечних наслідків, визначення режиму використання екологічно небезпечних територій та об'єктів, встановлення особливого статусу осіб, потерпілих від негативних наслідків природної стихії чи техногенного впливу, досягнення режиму безпечного існування населення і стану довкілля на регіональному, національному і транскордонному рівнях.

В процесі вивчення теми студенти повинні з'ясувати наукові та законодавчі визначення екологічної безпеки, встановити особливості правового регулювання національної екологічної

безпеки, дослідити зміст відносин екологічної безпеки, проаналізувати механізм забезпечення екологічної безпеки, визначити систему заходів забезпечення екологічної безпеки.

Питання для самоконтролю:

1. Наукові та законодавчі визначення екологічної безпеки. Правове регулювання національної екологічної безпеки.
2. Зміст відносин екологічної безпеки. Екологічні нормативи як юридичні критерії екологічної безпеки.
3. Механізм забезпечення екологічної безпеки. Система заходів забезпечення екологічної безпеки.

Творчі завдання:

1. Класифікація заходів забезпечення екологічної безпеки.
2. Яка роль поліції у режимі використання "екологічно небезпечних територій" (наприклад, зона відчуження)?
3. Проаналізуйте інститут міжнародної екологічної відповідальності. Наведіть приклад міжнародного договору, який встановлює відповідальності за шкоду, спричинену транскордонним забрудненням, поясніть механізм притягнення до такої відповідальності.

Література:

- Війна та шкода довкіллю чи можна притягнути росію до відповідальності. 2024. <https://ecoaction.org.ua/vijna-ta-shkoda-dlja-dovkillia-prytyahnuty-rosiu.html>
- Данилюк Л. Р. Забезпечення екологічної безпеки в умовах війни та цілі повоєнної екологічної політики України. *Law and Society*. Lublin, 2022. Issue 6. P. 48–53. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/346/115>.
- Євстїгнєєв А.С. Проблеми правового забезпечення екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування в Україні: дис. доктора юрид. наук. Київ, 2019. 415 с. <https://uacademic.info/ua/document/0519U000445>
- Костицький В. В., Костицька І. О., Микитюк М. А., Суходольська А. А. До питання про юридичну відповідальність за злочинне посягання на конституційне право людини на безпечне довкілля у ході російської воєнної агресії в Україні. *Екологічне право*. Київ, 2022. Випуск 3–4. С. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2022.3-4-4.5>.
- Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 31 с. <https://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/01.pdf>
- Міжнародно-правова відповідальність за шкоду довкілля під час війни: аналітичний документ. 2024. <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/Mizhn.pravova-vidpovidalnist-za-shkodu-dovkillyu.pdf>
- Муравйова С. В. Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2024.
- Сірант М. М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2021. <https://pnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/10143/pdf>
- Яремак З. В. Право збройних конфліктів і захист навколишнього природного середовища: пошук балансу. *Law and Society*. Lublin, 2022. Volume 6. P. 257–266. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/346/115>.

Нормативно-правові акти:

Закон України «Про національну безпеку України»: 21 червня 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»: 28 лютого 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»: 23 травня 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв визначення планованої діяльності, яка не підлягає оцінці впливу на довкілля, та критеріїв визначення розширень і змін діяльності та об'єктів, які не підлягають оцінці впливу на довкілля»: 13 грудня 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1010-2017-%D0%BF#n12>

Коли і кому потрібно проходити процедуру оцінки впливу на довкілля. <https://www.inter.eco/2025/06/05/koly-i-komu-potribno-prokhodyty-protseduru-otsinky-vplyvu-na-dovkillia/>

ГДВ, ГДС, ГДК та інші екологічні нормативи, що діють у 2023 році. <https://ukraine-oss.com/gdv-gds-gdk-ta-inshi-ekologichni-normatyvy-shho-diyut-u-2023-roczy/>

ТЕМА 19. Правові засади забезпечення екологічної безпеки у сфері використання ядерної енергії

Дана тема присвячена вивченню однієї з найскладніших та найбільш регламентованих галузей екологічного права — ядерного права. Вона охоплює систему національних та міжнародно-правових норм, спрямованих на запобігання негативному впливу іонізуючого випромінювання на персонал, населення та довкілля. Основна увага приділяється правовому режиму ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання та радіоактивних відходів, а також механізмам державного нагляду за дотриманням стандартів безпеки.

Ключові вектори, на які студентам слід звернути увагу:

- Міжнародний правопорядок: роль МАГАТЕ та фундаментальний принцип пріоритету норм міжнародних конвенцій над національним законодавством у сфері безпеки;
- Інституційний механізм: статус та повноваження Державної інспекції ядерного регулювання України (ДІЯРУ) як незалежного регулятора;
- Юридична відповідальність: Специфіка цивільно-правової відповідальності оператора (принцип абсолютної відповідальності за ядерну шкоду) та кваліфікація злочинів проти ядерної та радіаційної безпеки.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття ядерної та радіаційної безпеки. Співвідношення понять «радіоекологічна безпека» та «екологічна безпека».
2. Правове забезпечення екологічної безпеки в різноманітних сферах використання ядерної енергії.
3. Юридична відповідальність за порушення вимог ядерного законодавства України щодо забезпечення екологічної безпеки. Особливості цивільної відповідальності за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення.

Творчі завдання:

1. Що таке «ядерна шкода» і чим вона відрізняється від звичайної майнової шкоди?

2. Поясніть сутність принципу абсолютної відповідальності: чи має значення наявність вини оператора для виплати компенсацій?

Література:

Анісімова Г. В. Забезпечення безпеки довкілля, життя та здоров'я громадян в умовах воєнного стану: еколого-правові аспекти. *Проблеми законності*. 2022. № 157. С. 93–115.

Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України : автореф. дис... д-ра юрид. Київ, 2000. 33 с.

Макаренко Н. А., Макаренко О. Ю. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 201–209.

Малишева Н. Багатомірні виклики і загрози: випробування та стимул для довікільцевої правотворчості в Україні. *Право України*. 2025. № 8. С. 12–27.

Шульга М. В. Правове регулювання ядерної та радіаційної безпеки при експлуатації атомних електростанцій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 377–382.

Яремак З. В., Данилюк Л. Р. Правові механізми адаптації законодавства України у сфері ядерної безпеки до acquis ЄС. *Екологічне право України*. 2025. № 1. С. 74–79. DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2025.1.10>

Нормативно-правові акти:

Конвенція про ядерну безпеку (1994) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023#Text

Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (1963) <https://www.iaea.org/sites/default/files/infcirc500.pdf>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/96-%D0%B2%D1%80#Text> Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами (1997) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_335#Text

Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію (1986)

Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації 1986

Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran1581#n1581>

Кодекс про адміністративні правопорушення України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran313#n313>

Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text>

Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>

Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 17.09.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text>

Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій: Закон України від 09.02.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4384-17#Text>

Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97): <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062282-97#Text>

ТЕМА 20. Правові засади забезпечення біологічної та генетичної безпеки

Дана тема присвячена вивченню правових механізмів захисту людини та навколишнього природного середовища від потенційних загроз, пов'язаних із використанням біологічних агентів та сучасних біотехнологій. Основна увага приділяється правовому регулюванню створення, випробування та розповсюдження генетично модифікованих організмів (ГМО). Студентам слід усвідомити, що біологічна безпека — це стан захищеності від патогенів (вірусів, бактерій), а генетична безпека — захист від неконтрольованого впливу штучно змінених генів.

На підставі спеціального законодавства потрібно дослідити порядок державної реєстрації ГМО та продукції, виробленої з їх використанням; вимоги до замкнених та відкритих систем.

Для правоохоронців критично важливим є розмежування складів правопорушень, кваліфікації порушень правил біологічної безпеки, що призвели до епідемії, епізоотії або масового отруєння людей.

Питання для самоконтролю:

Поняття, ознаки та критерії біологічної та генетичної безпеки. Генетично-модифіковані організми та правові вимоги до них.

Правове регулювання поводження з генетично-модифікованими організмами.

Юридична відповідальність за порушення правових вимог у сфері біологічної та генетичної безпеки.

Творчі завдання:

1. Під час митного огляду партії насіння виявлено відсутність сертифікатів про вміст ГМО, хоча на пакуванні вказано «Organic».

Завдання: Визначте алгоритм дій правоохоронних органів. Яка експертиза має бути призначена? Які юридичні наслідки чекають на імпортера у разі виявлення незареєстрованих в Україні ГМО-ліній?

Література:

Єрмаков Ю., Барабаш О. Інноваційні рішення в управлінні біологічними, хімічними та екологічними загрозами: виклики для міжнародного гуманітарного права. Біологічні, хімічні та екологічні загрози під час війни : колективна монографія / за заг. ред. В. В. Поповича, В. О. Сергієнка, Н. О. Іванченко. Львів : ЛДУБЖД, 2025.

Липчук О., Ломака І. Співпраця України та міжнародних інституцій в контексті проблем застосування біологічної та хімічної зброї під час російської агресії в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія.* 2024. № 19. С. 105–112.

Оверковська Т. К. Забезпечення біологічної безпеки: теоретико-правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 291-295.

Правове забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту в Україні : монографія / М. В. Величко, Т. О. Коваленко, І. М. Салагор та ін. Чернівці : Друк Арт, 2024. 280 с.

Туліна Е. Біологічна безпека: актуальні тенденції правового регулювання та сучасні виклики. *Проблеми законності.* 2024. № 166. С. 86-107.

Шамсутдінов О. В. Біологічна безпека України: логіко-правове дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. № 2. С. 66-75.

Нормативно-правові акти:

Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (2000)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text

Нагойсько-Куала-Лумпурський додатковий протокол про відповідальність і відшкодування до Картахенського протоколу (2010)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002-10#Text

Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (1994)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_006#Text

Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів»: 31.05.2007 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text>

Закон України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції»: 23.08.2023 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3339-20#Text>

Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб»: 06.04.2000 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»: 23.12.1997 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Деякі питання державної реєстрації генетично модифікованих організмів: постанова КМУ від 21 травня 2025 р. № 584 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-2025-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять ГМО або вироблені з їх використанням: постанова КМУ від 13 травня 2009 р. № 468
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468-2009-%D0%BF#Text>

Деякі питання ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2022 р. № 1030 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2022-%D0%BF#Text>

ТЕМА 21. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій

У спеціальному законодавстві зона надзвичайної екологічної ситуації визначається як окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація. Надзвичайна екологічна ситуація – надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави.

Основними принципами регулювання правового режиму в зоні надзвичайної екологічної ситуації є: пріоритет захисту життя та здоров'я людей; непорушність конституційних прав і свобод людини і громадянина; комплексність заходів, спрямованих на нормалізацію екологічного стану; забезпечення населення достовірною інформацією про стан довкілля, можливу загрозу для життя та здоров'я людей і про виконання заходів, спрямованих на нормалізацію екологічного стану; невідворотність відповідальності осіб, винних у виникненні чи ускладненні надзвичайної екологічної ситуації.

В процесі вивчення теми студенти повинні з'ясувати поняття та ознаки зон надзвичайних екологічних ситуацій, встановити класифікацію зон надзвичайних екологічних ситуацій, дослідити підстави й порядок оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації та її правовий режим, проаналізувати запобіжні заходи й заходи реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, визначити ліквідаційні заходи в межах зон надзвичайних ситуацій техногенного й природного характеру.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та ознаки зон надзвичайних екологічних ситуацій. Класифікація зон надзвичайних екологічних ситуацій.

2. Підстави та порядок оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації та її правовий режим.

3. Запобіжні заходи та заходи реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру. Ліквідаційні заходи в межах зон надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Творчі завдання:

1. Підготувати порівняльну таблицю: «Екологічна небезпека vs Надзвичайна ситуація екологічного характеру: юридичні відмінності».

2. Обґрунтуйте, чим відрізняється режим «зони надзвичайної екологічної ситуації» від «надзвичайного стану»?

3. Обґрунтуйте, чи має право громадянин на відшкодування збитків, завданих його майну під час ліквідації НЕС?

4. Першочергові дії слідчо-оперативної групи при виїзді на місце екологічної катастрофи техногенного характеру.

Література:

Анісімова Г. В. Забезпечення безпеки довкілля, життя та здоров'я громадян в умовах воєнного стану: еколого-правові аспекти. *Проблеми законності*. 2022. № 157. С. 93-115.

Барабаш А. Г., Суярко К. О. Поняття надзвичайних екологічних ситуацій та їх класифікація. *Актуальні аспекти сучасних наукових досліджень*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Токіо, Японія. 21-23 грудня 2023 року). Видавнича група CPN. С. 702-706.

Головіна О. І., Лаврик А. С. Механізми державного регулювання екологічної безпеки в надзвичайних ситуаціях. *Science, innovations and education: problems and prospects* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Токіо, 9–11 лют. 2022 р.). Tokyo, Japan : CPN Publishing Group, 2022. С. 747.

Колесник В. Попередження та ліквідація надзвичайних ситуацій природного характеру як функція держави: правовий аспект. *Наука і правоохорона*. 2023. Т. 3, № 61. С. 58–70.

Нагнибіда В. І., Мул А. М. Завдання та відшкодування шкоди в умовах правових режимів надзвичайної ситуації та воєнного стану: монографія. К.: Науководослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023.

Цицюра В. І. Заходи забезпечення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації та їх загальна характеристика. *Екологічне право*. 2025. С. 68-73.

Нормативно-правові акти:

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища: 25 червня 1991. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»: 13 липня 2002. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»: 16 березня 2000. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

Кодекс цивільного захисту України: 2 березня 2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями»: 24 березня 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>

Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010: 11 жовтня 2010.

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text>

Оголошення екологічної катастрофи унаслідок підриву Каховської ГЕС: правові наслідки. 2023. <https://unba.org.ua/publications/8198-ogoloshennya-ekologichnoi-katastrofi-unaslidok-pidrivu-kahovs-koi-ges-pravovi-naslidki.html>

ТЕМА 22. Правове регулювання управління відходами

Україна належить до числа країн з найбільш високими абсолютними обсягами утворення та накопичення промислових відходів. Проблема зменшення утворення, запобігання забруднення довкілля, знешкодження, захоронення та утилізації відходів вирішується поряд з іншими правовими методами. На сьогодні в Україні сформувалася узгоджена система нормативно-правових актів, що регулюють поводження з відходами. Вони і є предметом аналізу при вивченні даної теми.

Студенти повинні з'ясувати визначення відходів, що закріплене міжнародно-правовими актами та актами національного законодавства, систему нормативно-правових документів, що є правовими підставами поводження з відходами. Для детального з'ясування специфіки правового регулювання різних видів відходів, слід провести класифікацію відходів та коротко визначити особливості їх правового режиму.

Необхідним є аналіз діяльності поводження з відходами та операцій, що охоплюються цим поняттям. При характеристиці операцій поводження з відходами треба дати характеристику правовим вимогам до їх здійснення.

Окремого аналізу також вимагають обов'язки суб'єктів поводження з відходами, система правових документів, які їм слід оформити при поводженні з відходами. Важливим є також знання компетенції центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері поводження з відходами і порядку реалізації ними своїх функцій: прогнозування (планування); стандартизації і нормування; державного обліку та паспортизації відходів; ведення реєстрів об'єктів утворення, оброблення й утилізації та місць видалення відходів, ведення кадастрів; ліцензування (надання дозволів) у сфері поводження з небезпечними відходами; здійснення моніторингу місць утворення, зберігання та видалення відходів, екологічного контролю та нагляду у сфері поводження з відходами.

Питання для самоконтролю:

1. Юридичне визначення та ознаки відходів, їх розмежування з іншими суміжними поняттями.
2. Правова характеристика управління відходами. Види операцій з управління відходами. Обов'язки суб'єктів управління відходами.
3. Ліцензійна, дозвільна системи в сфері управління відходами.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про управління відходами.

Творчі завдання:

1. Визначте особливості та основні вимоги управління небезпечними відходами
2. Обов'язки органів місцевого самоврядування з управління побутовими відходами з деталізацією правового регулювання порядку виконання цих обов'язків.

Література:

Гаврилюк О. М. Адміністративно-правове регулювання поводження з побутовими відходами: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.07. Київ, 2017.

Дорожня карта реалізації Закону України «Про управління відходами»: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (м. Київ, 24–25 листопада 2022 р.). К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2022. 248 с. https://grecolc.law/wp-content/uploads/2023/02/Tekst_Zbirky_Forum_Vidhody_-2022_.pdf

Кращі європейські практики управління відходами / за заг. ред. О. Кравченко. Львів, 2019. http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Krashchi_ES_praktuku_NET.pdf

Максименцева Н. О. Правове забезпечення поводження з небезпечними відходами: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.06. Київ, 2006.

Потіп М. М. Правове регулювання використання відходів війни як ресурсу для відновлення України. *Нове українське право*. 2023. №. 3. С. 106-114.

Потіп М. М. Правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у сфері утилізації відходів війни. *Юридичний бюлетень*. 2023. №. 29. С. 98-110.

Юрескул В.О. Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н.: спец. 12.00.06. Київ, 2008.

Нормативно-правові акти:

Базельська конвенція ООН про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 22.03.1989. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_022.

Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 6.09.2005. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>

Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення: Закон України від 16.07.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text>

Про затвердження Вимог до форми і змісту інтегрованого довкіллевого дозволу: постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 884. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2025-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру інтегрованих довкіллевих дозволів: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 р. № 1128. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2025-%D0%BF#Text>

Про Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: указ Президента України від 25.06.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 3.08.1998. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1217-98-%D0%BF>.

Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.1998. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1360-98-%D0%BF>

Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 1.11.1999. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2034-99-%D0%BF>

Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів: наказ Мінжитлокомунгоспу України від 01.12.2010. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1307-10>.

Державні санітарні норми і правила утримання територій населених місць, затверджені наказом МОЗ України 17.03.2011. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0457-11>

Навчальне видання

Електронне видання

ЯРЕМАК З. В.

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ:

**методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти
денної форми здобуття вищої освіти ОПП «Правоохоронна діяльність»
спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність»**

Видання в авторській редакції

Комп'ютерна верстка З. В. Яремак